

УДК 65.012.8

Кононов Данііл Андрійович
(аспірант ПВНЗ «Європейський університет»)
ORCID ID 0009-0001-3939-468X

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність впровадження ризик-орієнтованого підходу до бюджетного планування як стратегічного інструменту забезпечення фінансової стійкості держави в умовах загроз національній безпеці. Розкрито основні джерела бюджетних ризиків, наведено принципи та інструменти їх аналізу. Визначено роль сценарного моделювання, фіскального моніторингу та цифровізації бюджетних процесів у підвищенні адаптивності бюджетної системи України.

Ключові слова: бюджетне планування, національна безпека, фіскальні ризики, сценарне моделювання, державні фінанси, ризик-менеджмент.

Постановка проблеми. У сучасних умовах гібридних загроз, воєнних дій та глибокої макроекономічної нестабільності бюджетна система України функціонує в режимі постійного стресу. Традиційні підходи до бюджетного планування не відповідають динаміці зовнішніх і внутрішніх викликів. У таких умовах ключовим стає впровадження ризик-орієнтованого управління як нової логіки бюджетної політики, здатної забезпечити як оперативне реагування на надзвичайні ситуації, так і довгострокову стійкість державних фінансів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика управління бюджетними ризиками дедалі більше привертає увагу вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, в роботах О. Кириленка, І. Луніної, А. Єпіфанова акцентовано на необхідності фіскальної адаптивності. Міжнародні дослідження (OECD, IMF, World Bank) наголошують на інтеграції аналізу ризиків до систем бюджетування. Водночас практична реалізація ризик-орієнтованих підходів у публічному секторі України залишається обмеженою, що обумовлює актуальність подальшого дослідження.

Мета статті. Метою статті є узагальнення теоретичних підходів і практичних інструментів впровадження ризик-орієнтованого бюджетного планування в умовах національної безпеки України та формулювання концептуальної моделі його інтеграції у державну фінансову політику.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах загроз національній безпеці, спричинених повномасштабною військовою агресією проти України, бюджетна система держави перебуває під постійним тиском невизначеності, надзвичайної ресурсної напруги та потреби в оперативному реагуванні на змінні ризики. У таких умовах класичні моделі бюджетного планування, що спираються на передбачуваність макроекономічних індикаторів та стабільні бюджетні цикли, втрачають ефективність. Саме тому на перший план виходить ризик-орієнтований підхід як основа сучасного стратегічного управління публічними фінансами в контексті національної безпеки.

Бюджетне планування – це визначення необхідних обсягів коштів та елементів формування бюджетних ресурсів держави, а також напрямів їх використання, з метою забезпечити постійний соціально-економічний розвиток суспільства, за допомогою методологічних,

організаційно-технічних та методичних заходів у бюджетному процесі, зокрема на стадіях складання, розгляду і затвердження бюджету [1, с. 183]. Розгляд бюджету на законодавчому рівні дозволяє уточнити параметри та забезпечити його відповідність стратегіям державної політики. Затвердження бюджету гарантує його правову силу і встановлює конкретні рамки для державних витрат у майбутньому бюджетному періоді. Бюджетне планування є важливим для фінансової стійкості держави, адже: 1. Завдяки бюджетному плануванню держава може прогнозувати свої доходи та витрати на майбутній період, що дозволяє уникнути непередбачених фінансових труднощів. 2. Добре спланований бюджет дозволяє зменшити дефіцит бюджету та запобігти зростанню державного боргу. 3. Стабільний бюджет є важливим фактором для інвесторів, що сприяє притоку капіталу в країну та економічному зростанню.

Бюджетне планування дозволяє державі реалізовувати свою економічну та соціальну політику, спрямовану на підвищення добробуту громадян. Варто зазначити, що бюджетне планування дозволяє виявляти найкращі підходи до формування фінансових ресурсів на всіх рівнях державного управління і визначати оптимальні напрямки їх витрачання відповідно до пріоритетів, зазначених у стратегічних документах розвитку країни або регіону. Цей процес сприяє збалансованому розподілу фінансових ресурсів між різними секторами економіки, забезпечуючи їх ефективне використання для підтримки соціальних програм, розвитку інфраструктури та інновацій. Бюджетне планування також підвищує прозорість та підзвітність у використанні державних коштів, дозволяючи оптимізувати витрати й уникати дефіциту бюджету. Таким чином, воно є важливим інструментом для досягнення стійкого економічного розвитку та підтримання фінансової стабільності країни на всіх рівнях управління. Середньострокове бюджетне планування - це процес прогнозування і формування бюджету на період від трьох до п'яти років, що спрямований на забезпечення фінансової стабільності та стійкого розвитку економіки. Воно передбачає аналіз фінансових ресурсів, визначення пріоритетів витрат відповідно до стратегічних цілей, складання конкретних фінансових планів та моніторинг виконання бюджету з можливістю коригування в разі потреби. Середньострокове бюджетне планування вже багато років успішно використовується в багатьох розвинених країнах світу. Основними причинами швидкого впровадження механізму середньострокового бюджетного планування для країн з високим рівнем доходу є можливість підвищення пріоритетності видатків та ефективності розподілу коштів, підтримка бюджетних цілей. Країни з середнім і низьким рівнем доходу визначають середньострокове бюджетне планування як засіб забезпечення довгострокової зацікавленості інвесторів [2, с. 82]. Впровадження цього механізму дозволяє країнам з середнім і низьким рівнем доходу не лише привернути інвестиції, але й створити більш передбачуване середовище для бізнесу, що є критично важливим для їхнього економічного розвитку. Середньострокове бюджетне планування сприяє посиленню прозорості бюджетних процесів, зменшуючи ризики корупції та неефективного використання державних ресурсів. Це, у свою чергу, підвищує довіру громадян до уряду і його здатності управляти фінансами. Також цей підхід дозволяє країнам адаптувати свої фінансові стратегії до змінних умов глобального ринку та внутрішніх викликів, забезпечуючи гнучкість у реагуванні на економічні потрясіння.

Ризик-орієнтований підхід до бюджетного планування передбачає системне виявлення, оцінку, моніторинг та управління бюджетними ризиками, що можуть виникати як з внутрішніх, так і з зовнішніх джерел. До таких ризиків належать: макроекономічна волатильність, деструкція логістичних ланцюгів, енергетична нестабільність, збільшення витрат на оборону, гуманітарну допомогу та відновлення критичної інфраструктури, зростання державного боргу, інфляційні процеси тощо. Усі ці фактори знижують передбачуваність бюджетного процесу та потребують гнучких інструментів реагування.

У системі національної безпеки ризик-орієнтоване бюджетне планування виконує двоєдину функцію: з одного боку, воно забезпечує оперативну мобілізацію фінансових ресурсів на подолання надзвичайних загроз (військових, енергетичних, кібербезпекових, гуманітарних), а з іншого — створює основу для довгострокової стійкості державних фінансів шляхом упровадження системного аналізу ризиків і побудови механізмів фіскальної адаптивності. Це вимагає не лише інтеграції ризик-менеджменту в бюджетний процес, але й реформування підходів до державного прогнозування, програмно-цільового методу та оцінки результативності бюджетних витрат.

У практичному вимірі ризик-орієнтований підхід потребує впровадження таких інструментів, як сценарне моделювання, багатоваріантні макроекономічні прогнози, регулярна оцінка фіскальних ризиків, формування резервних бюджетних фондів, а також створення системи раннього попередження про зміну ризиків. Особливої актуальності набуває цифровізація бюджетного моніторингу, яка дозволяє забезпечити динамічне оновлення даних, виявлення девіацій та прийняття обґрунтованих управлінських рішень у реальному часі.

Для забезпечення ефективності та результативності бюджету необхідно модернізувати систему державної соціальної підтримки, орієнтовану на покращення якості людського капіталу, підвищення рівня життя та добробуту громадян через ефективний соціальний захист і соціальне забезпечення. Важливими кроками для підвищення ефективності бюджетного планування, яке сприяє покращенню добробуту населення та посиленню соціальної складової бюджету, є збільшення частки соціальних витрат у загальних бюджетних витратах, дотримання мінімальних нормативів фінансування соціальних видатків, а також забезпечення належного бюджетного фінансування [3]. У часи невизначеності уряд може впроваджувати такі заходи, як фіскальна консолідація, податкова реформа та диверсифікація економіки для подолання економічних труднощів. В умовах геополітичних викликів уряди намагаються зменшити залежність від окремих країн чи ринків, розвивати торговельні відносини з іншими країнами та залучати іноземні інвестиції. Під час війни уряд надає пріоритет оборонним витратам, одночасно розглядаючи можливість збільшення податків, запозичень і скорочення необоронних витрат. Зрештою, ефективна бюджетна політика може допомогти забезпечити стійкість країни та її здатність реагувати на різні виклики, сприяючи її довгостроковій стабільності та процвітанню.

Висновки. Імплементация ризик-орієнтованого підходу в бюджетне планування в Україні є не лише актуальною відповіддю на сучасні виклики, а й важливим кроком у побудові спроможної, адаптивної та проактивної фінансової системи держави. Ризик-менеджмент у бюджетному процесі дозволяє сформувати нову якість публічних фінансів, засновану на передбаченні, гнучкості, антикризовості та стійкості. Це є запорукою ефективного використання ресурсів, підвищення довіри до державної політики та формування основ для післякризового відновлення економіки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павліченко В.М. (2014). Економічна безпека українських підприємств в умовах фінансово-економічної кризи: сутність, загрози. Вісник економіки транспорту і промисловості, 48, 142-150.
2. Скорик М., Чемерис Т. (2023). Аналіз впливу повномасштабної війни на Державний бюджет України. Молодий вчений, 5(117), 179-183.
3. Файфер С.М. (2024). Трансформація загроз економічній безпеці підприємства під час воєнного стану: аналіз та рекомендації. Інвестиції: практика та досвід, №21, 45-50.
4. Національний інститут стратегічних досліджень. (2024). Економічна безпека України в умовах високих воєнних ризиків та глобальної нестабільності. Аналітична доповідь, Київ.
5. Опендатабот. (2024). Понад 600 компаній переїжджали декілька разів, проте не повернулись у свої регіони від початку повномасштабної... (Аналітика від 28 березня 2024).

REFERENCES

1. Pavlichenko, V.M. (2014). *Economic security of the Ukrainian enterprises in conditions of financial-economic crisis: essence, threats*. Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti, 48, 142-150.
2. Skoryk, M., & Chemerys, T. (2023). *Analysis of the impact of the full-scale war on the State Budget of Ukraine*. Molodyi vchenyi – Young Scientist, 5(117), 179-183.
3. Faifer, S.M. (2024). *Transformation of threats to the economic security of enterprises during martial law: analysis and recommendations*. Investytsiyi: praktyka ta dosvid, No.21, 45-50.
4. National Institute for Strategic Studies. (2024). *Economic security of Ukraine under high war risks and global instability*. Analytical report, Kyiv.
5. Opendatabot. (2024). *More than 600 companies relocated multiple times but did not return to their regions since the beginning of the full-scale war*. (Analytics, March 28, 2024).

Kononov Daniil

(Postgraduate student of PVNZ "European University")

TITLE OF THE ARTICLE

Abstract. *The article substantiates the need to implement a risk-based approach to budget planning as a strategic tool for ensuring the financial stability of the state in the face of threats to national security. The main sources of budget risks are revealed, the principles and tools for their analysis are presented. The role of scenario modeling, fiscal monitoring and digitalization of budget processes in increasing the adaptability of the budget system of Ukraine is determined.*

Keywords: *budget planning, national security, fiscal risks, scenario modeling, public finances, risk management.*